УДК 341

Ковальська А.С.
студ. гр. Ю-112 НУ «Запорізька політехніка»

АВТОНОМНІ СИСТЕМИ ОЗБРОЄННЯ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Розвиток штучного інтелекту та його інтеграція у військову сферу спричинили появу автономних систем озброєння (АСО), які здатні самостійно приймати рішення щодо застосування сили. Це змінює характер сучасних збройних конфліктів і ставить під сумнів відповідність таких

технологій міжнародному гуманітарному праву (МГП), яке створене для регулювання збройних протистоянь за умов безпосередньої участі людини в ухваленні рішень.

Головне питання постає у тому, чи відповідають автономні системи озброєння базовим принципам МГП, таким як розрізнення, пропорційність і військова необхідність? Також залишається відкритою проблема конкретизації суб'єктів юридичної відповідальності за можливі порушення. Саме тому міжнародна спільнота активно обговорює необхідність створення чіткої нормативної бази для регулювання застосування автономної зброї.

В цьому контексті важливим є дослідження існуючих міжнародно-правових механізмів регулювання АСО, аналіз поточного стану міжнародної дискусії, а також формування пропозицій щодо вдосконалення нормативної бази з урахуванням сучасних викликів.

На міжнародному рівні досі не існує конвенційного визначення автономної зброї. У документах Групи урядових експертів та в аналітичних звітах, зокрема Стокгольмського міжнародного інституту дослідження проблем миру (SIPRI), пропонується розглядати АСО як системи, здатні самостійно здійснювати критичні функції: виявлення, відбір та ураження цілей без прямого втручання людини.

Щодо типів автономності, у науковій літературі зазвичай виділяють такі: автоматизовані системи, які діють за заздалегідь визначеними алгоритмами; напівавтономні системи, в яких людина визначає мету, але система самостійно обирає засоби її ураження; повністю автономні системи, які приймають усі бойові рішення без участі оператора.

МГП ґрунтується на сукупності принципів, зокрема: розрізнення, яке зобов'язує відокремлювати військових від цивільних і атакувати лише військові цілі. Автономні системи можуть помилково сприймати поведінку цивільних як загрозу, що особливо небезпечно в міських умовах; пропорційність – забороняє атаки, якщо втрати серед цивільних будуть непропорційно великими порівняно з очікуваною військовою перевагою. Наразі автономним системам складно здійснювати моральні й юридичні оцінки такого рівня; принцип необхідності – кожна операція має відповідати воєнній доцільності. Тут варто зазначити, що автономні системи, діючи за заданими алгоритмами, можуть некоректно реагувати на зміну бойових умов, демонструючи невідповідну до обставин поведінку.

Одне з важливих правових питань полягає у визначенні відповідальності за дії автономної зброї. Традиційне міжнародне право передбачає, що за воєнні злочини відповідають конкретні особи або держави. У випадку автономних систем виникає «розмитість відповідальності»: хто має нести відповідальність – розробник, оператор, командир чи держава?

Є кілька підходів до вирішення цього питання: командна відповідальність – згідно з МГП, кінцева відповідальність за використання зброї завжди лежить на командирах і державі. В свою чергу розширена командна відповідальність передбачає, що командири відповідають не лише за дії підлеглих, а й за правильну інтеграцію автономних систем у бойові операції. Наостанок, корпоративна відповідальність – можливість притягнення до відповідальності компаній, які розробляють автономну зброю. Це, поки що, рідкісний прецедент, але його значущість зростатиме.

Генеральна Асамблея ООН 2 грудня 2024 р. прийняла резолюцію щодо летальних автономних систем озброєння, яка передбачає можливість дворівневого підходу: заборону деяких систем та регулювання інших відповідно до міжнародного права.

В свою чергу, Міжнародний комітет Червоного Хреста рекомендує державам ухвалити нові міжнародно-правові обов'язкові норми для заборони непередбачуваних автономних озброєнь та тих, що призначені або використовуються для застосування сили проти людей, а також встановити суворі обмеження для інших видів таких систем. Проте й досі залишається актуальною пропозиція про створення окремої міжнародної конвенції, що детально регламентувала б допустимі межі автономності, визначала б технічні стандарти, а також запроваджувала механізми нагляду і притягнення до відповідальності.

Підсумуємо, що автономні системи озброєння становлять серйозний виклик для міжнародного гуманітарного права. Майбутнє міжнародного правового регулювання має включати: розробку нових норм, які враховуватимуть технічні особливості автономних систем; запровадження ефективних механізмів відповідальності; активний міжнародний діалог задля створення єдиного правового інструменту, що гарантуватиме дотримання гуманітарних стандартів навіть у добу новітніх технологій. Регулювання автономної зброї – це не лише технічне чи військове питання, а й фундаментальна етична проблема, що потребує детальної та оперативної уваги міжнародної спільноти.